

УДК 378.091.313-057.87

РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ АВТОНОМНОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ Й САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Попов Р.А., к. н. з держ. упр., доцент,
доцент кафедри романо-германських мов і перекладу
Національний університет біоресурсів і природокористування України

У статті порушено проблему реалізації технологічного підходу в процесі розвитку автономності студентів. Здійснено спробу довести, що розвиток автономності студентів буде ефективним на засадах реалізації технологічного підходу, якщо він відбувається саме в умовах інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності.

Ключові слова: технологічний підхід, концептуальні положення, розвиток, автономність, студент, інтеграція, освітня діяльність, самоосвітня діяльність, вища школа.

В статье затронута проблема реализации технологического подхода в процессе развития автономности студентов. Предпринята попытка доказать, что развитие автономности студентов будет эффективным на основе реализации технологического подхода, если он происходит именно в условиях интеграции образовательной и самообразовательной деятельности.

Ключевые слова: технологический подход, концептуальные положения, развитие, автономность, студент, интеграция, образовательная деятельность, самообразовательная деятельность, высшая школа.

Popov R.A. IMPLEMENTATION OF THE TECHNOLOGICAL APPROACH IN THE PROCESS OF STUDENTS' AUTONOMY DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF INTEGRATION OF EDUCATIONAL AND SELF-EDUCATIONAL ACTIVITIES

The article raises the problem of implementation of the technological approach in the process of students' autonomy development. An attempt has been made to prove that the students' autonomy development will be effective on the basis of a technological approach, if it occurs precisely in the context of the integration of educational and self-educational activities.

Key words: technological approach, conceptual ideas, development, autonomy, student, integration, educational and self-educational activities, higher education.

Постановка проблеми. Якість вищої освіти розглядається через такі категорії таких понять, як доступність, ефективність, надійність. На досягнення таких показників орієнтовано програми розвитку освіти Європейського співтовариства, національних систем освіти.

У документах ЮНЕСКО одне з перших визначень якості освіти з'явилося в доповіді Міжнародної комісії з розвитку освіти «Учитися жити: Світ освіти сьогодні й завтра» («Learning to Be: The World of Education Today and Tomorrow»). Комісія визначила основну мету соціального розвитку як викорінювання нерівності й становлення демократичного суспільства на принципах справедливості. Зокрема, у доповіді сказано, що мету й зміст освіти варто переглянути для забезпечення нової якості суспільства та нової якості демократії. Акцент робиться на значенні науки й технологій. Стверджується, що поліпшення якості освіти можливо лише в таких системах освіти, у яких створені можливості для пізнання принципів наукового розвитку й загального прогресу

у форматі локального соціокультурного контексту навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Автономність особистості як предмет дослідження певною мірою подано в роботах О. Дергачової, Е. Десі, Д. Леонтьєва, Ж. Пижикової, Г. Пригіна, Т. Партико, Р. Райана, О. Сергєєвої, зокрема в контексті суб'єктності (І. Котик, А. Марічева та ін.), довільної саморегуляції (Ж. Вірна, В. Ілійчук, С. Малазонія, Ю. Миславський), суверенності особистості (А. Клочко, С. Нартова-Бочавер), автентичності (Н. Когутяк, М. Рагуліна), особистісної ідентичності юнака (Л. Клочек, Ю. Лановенко, І. Середницька й ін.).

Постановка завдання. Мета статті – визначити й актуалізувати потенційні можливості реалізації положень технологічного підходу в процесі розвитку автономності студентів в умовах інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності задля забезпечення його максимальної ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасне українське суспільство характеризується пришвидшенням темпів

соціально-економічного розвитку, швидким розвитком технологій, особливо в інформаційно-комунікаційній сфері, соціальним замовленням суспільства на фахівця, здатного орієнтуватися в мінливому процесі виробництва, який уміє творчо мислити, самостійно здобувати знання й застосовувати їх для вирішення практичних завдань. Усі ці процеси істотно впливають на формування вищої освіти та впровадження інновацій у навчальний процес вітчизняних вищих навчальних закладів. «Серед пріоритетних напрямів державної політики в контексті інтеграції вітчизняної вищої освіти до європейського та світового освітнього простору визначено проблеми постійного підвищення якості освіти, модернізації її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; розробка та впровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій», – пише О. Дубасенюк [1, с. 23].

У статті надамо аналітичний огляд технологіям, які можуть застосовуватись у процесі розвитку автономності студента, й у межах кожної технології намагатимемося знайти ефективні форми, методи та засоби, за допомогою яких можна вплинути на формування показників автономності.

У теперішній час ще не існує твердо усталеного визначення цього поняття. «Технологія навчання», «освітні технології», «технології в навчанні», як видно із цих прикладів, сам термін знаходиться ще в процесі становлення, відповідно, визначення цього поняття ще багато в чому залежить від авторів, які його використовують, уявлень про сутність і структуру освітньо-технологічного процесу.

Визначаючи взаємозв'язок феноменів навчання й освіти, серед основних функцій освіти дослідники називають функцію технологічну: «забезпечення «бази життя», формування навичок і вмінь трудової, громадської, господарської, професійної діяльності, розвиток комунікативності в різних видах діяльності тощо».

Технологічні механізми, які в реаліях вищого навчального закладу зводяться до розроблення й упровадження різноманітних технологій, забезпечують структурну єдність формувальних впливів, рух від загальних завдань до конкретних стратегій реалізації, задіяння міжпредметних зв'язків і широке застосування сучасних методів навчання.

На думку І. Лернера, технології педагогічні – це спосіб організації, спосіб думок про матеріали, виконавців, заклади, моделі й системи типу «людина-машина», це перевірка технічних аспектів проблеми. Педагогічна технологія «передбачає форму-

лювання цілей через результати навчання, виражені в діях, які надійно усвідомлені й визначені» [2].

Очевидно, що, якщо до середини минулого століття домінувало уявлення про освітні технології як про навчання за допомогою технічних засобів, нині – про педагогічної технології як про систематичний і послідовно втілений на практиці заздалегідь спроектований навчально-виховний процес. У новому розумінні педагогічна технологія – це не просто використання технічних засобів навчання або комп'ютерів, це виявлення принципів і розроблення прийомів оптимізації освітнього процесу шляхом аналізу факторів, що підвищують освітню ефективність, конструювання й застосування прийомів і матеріалів, а також за допомогою оцінювання методів, які застосовуються.

Цей підхід поширений зараз настільки ж широко, як і часткове розуміння педагогічної технології – застосування технічних засобів у навчанні. Його сутність полягає в ідеї повної керованості роботою будь-якого освітнього закладу, передусім його основної ланки – навчального процесу. Власне технологія навчання – це закономірна педагогічна діяльність, яка реалізує науково обґрунтований проект дидактичного процесу та якій притаманний більш високий ступінь ефективності, ніж традиційним способам навчання.

Сучасний етап характеризується розширенням сфери освітніх і педагогічних технологій. Дискусія про сутність технології навчання, яка триває в наш час, відбита в багатьох визначеннях. Одні дослідники (Дж. Брунер, П. Кенес-Комоський та ін.) ототожнюють технологію навчання з процесом комунікації. Інші (О. Малібог, Т. Сакamoto, Ф. Янушкевич) в освітню технологію об'єднують засоби та процес навчання. Третя група (Д. Гасс, О. Богомоллов та ін.) пропонує розглядати її з позиції наукової організації навчального процесу. Н. Талізіна вважає, що сутність сучасної технології навчання полягає у визначенні раціональних способів досягнення поставленої мети. Навчальний процес тут розглядається як система дій з планування, забезпечення й оцінювання процесу навчання. Г. Селевко вважає, що будь-яка освітня технологія має задовольняти певним критеріям, таким як концептуальність, системність, керованість, ефективність, відтворюваність [3, с. 16–17].

В українському освітньому середовищі науковці в основному спираються на визначення, яке наводить С. Гончаренко: «Технологія навчання (з грец. мистецтво слова,

навчання), за означенням ЮНЕСКО, – це в загальному розумінні системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання та засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти. Технологію навчання також часто трактують як галузь застосування системи наукових принципів до програмування процесу навчання й використання їх у навчальній практиці з орієнтацією на детальні цілі навчання, які допускають їх оцінювання. Ця галузь орієнтована в більшій мірі <...> на перевірку виробленої практики (методів і техніки навчання) в ході емпіричного аналізу й широкого використання аудіовізуальних засобів у навчанні, визначає практику в тісному зв'язку з теорією навчання» [4, с. 331].

Предметом технології навчання є створення систем навчання й систем професійної підготовки, тобто розроблення технології навчального процесу. У загальному випадку можна виокремити такі важливі риси педагогічної технології. Це, по-перше, як було зазначено вище, попереднє проектування навчально-виховного процесу та реалізація створеного проекту. По-друге, педагогічна технологія пропонує проект навчально-виховного процесу, що визначає структуру та зміст навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів навчання. По-третє, будь-яка педагогічна, навчальна технологія – це процес цілетворення. Якщо в традиційній педагогіці цілі задаються досить нечітко, то в педагогічній технології це центральна проблема, що розглядається у двох аспектах:

1) діагностичного цілепокладання й об'єктивного контролю якості засвоєння суб'єктами навчального процесу навчального матеріалу;

2) розвитку особистості загалом.

У будь-якій педагогічній технології наголос робиться на принципах цілісності, структурній і змістовній єдності складників навчально-виховного процесу.

Ключ до розуміння технологічної побудови навчального процесу – послідовна орієнтація на чітко визначені цілі. Тому передусім зупинимося на центральній педагогічній проблемі постановки цілей і цільової орієнтації навчання.

Як зазначає А. Леонт'єв, процес навчання є завжди навчання діяльності, або предметно-практичних дій (наприклад, найпростіших трудових дій, практичного спілкування іноземною мовою, вміння працювати на комп'ютері тощо), або розумових дій. Як відомо з психології, акт діяльності або окрема дія завжди мають свідому

мету, мотиваційну зумовленість, спрямовані на матеріальний чи нематеріальний предмет. Але дія, чи то практична, чи матеріальна або розумова, завжди, крім того, опосередкована. Навчати діяльності – це означає зробити вчення мотивованим, учить самостійно ставити перед собою мету і знаходити шляхи її досягнення (тобто оптимально організувати свою діяльність), допомагати суб'єктам учіння формувати в себе вміння контролю й самоконтролю, оцінювання та самооцінювання. Те, що називається знаннями, – це орієнтовна основа навчальної, а потім і позанавчальної, виробничої діяльності. Те, що називається навичками, – це здатність здійснювати «технологічний» бік діяльності [5].

Теоретичні знання завжди мають «модельний» характер, пише О. Комар, вони вимагають від того, хто навчається (і не меншою мірою від викладача), постійного осмислення основних вимог:

– співвідношення між знаннями та істиною, між апріорною недостатністю навчальних знань і ступенем удосконалення їх практичних доказів і тверджень;

– оцінювання ступеня достовірності різних категорій наукового знання;

– визначення достовірності й дієвості критеріїв оцінювання різних сторін і характеристик знань, умінь і навичок;

– виявлення й розуміння співвідношень і зв'язків між поняттями та явищами, які пропонуються викладачами в процесі викладання навчального матеріалу, й на конкретних прикладах порівняння, які виробляються й апробуються тим, хто навчається, тощо [6].

Такі положення можуть бути представлені як деякі висхідні теоретичні основи перспективної моделі системи «викладач – навчання інтерактивних технологій – студент» + «студент – знання методики роботи за інтерактивними технологіями – викладач», яка створена для дослідження і прогнозування професійних якостей випускника (О. Комар) [6, с. 238].

Деякі науковці об'єднують технології, що використовуються в сучасній дидактиці, за спільними ознаками: за рівнем використання (загальнопедагогічні, частковометодичні або предметні, локальні або модульні); за науковим напрямом засвоєння досвіду (асоціативно-рефлекторні, інтеріоризаторські, розвивальні, біхевіористські тощо); за орієнтацією на особистісні структури: інформаційні (формування знань, умінь, навичок), операціональні (спрямовані на формування способів розумових дій), евристичні (спрямовані на розвиток творчих здібностей), прикладні (спрямовані на

формування дієво-практичної сфери); за характером модернізації традиційної системи навчання (технології активізації та інтенсифікації суб'єктів навчання, технології на основі гуманізації й демократизації взаємин суб'єктів навчального процесу, технології на основі дидактичної реконструкції навчального матеріалу); за філософським обґрунтуванням (наукові, гуманістичні, авторитарні тощо).

Об'єднання за спільними ознаками – не єдиний шлях класифікації технологій, що застосовуються в освіті. Г. Селевко називає такі класифікаційні параметри:

- за рівнем застосування (частковопредметна або загальнопедагогічна, загальнопредметна);

- за головним чинником розвитку (соціогенна, біогенна та психогенна). Сутністю кожної є активізація пізнавальних здібностей студентів поряд з інтенсифікацією й посиленням особистісного розвитку кожного. Останнє дає змогу перейти від керівництва активністю студентів до самодетермінації, тобто виділення факторів соціалізації та співробітництва як найбільш значущих;

- за концепцією засвоєння (асоціативно-рефлекторна, розвивальна, яка розвиває творчі й критичні аспекти мислення, сприяє подоланню розбіжностей між змістом теоретичної підготовки в процесі навчання та реальними діями під час практичної роботи);

- за орієнтацією – на особистісні структури (інформаційно-операційна, така, що спрямована на формування знань, умінь, навичок, розвиток способів розумових дій у цілісній системі, що дає змогу аналізувати, осмислювати, коригувати);

- за характером змісту (навчальна, навчально-тренувальна);

- за організаційними формами (традиційна, академічна, індивідуально-творча, якщо використовуються як традиційні форми й методи навчання, так і творчі, індивідуальні, індивідуалізовані з опорою на активність студентів у цілісному навчальному процесі);

- за стилем взаємин (індивідуально-орієнтовані технології, групові, технології співробітництва);

- за домінуючими методами (розвивальна, саморозвивальна, оскільки підтримує і стимулює цілі в когнітивній, афективній і психомоторній сферах на всіх рівнях) [7, с. 27–39].

Вищеназвані технології становлять так званий рівень «макротехнологій».

Під технологіями диференційованого навчання у вищій школі розуміється така

організація навчально-пізнавальної діяльності студентів і викладачів, у якій максимально враховані індивідуально-психологічні особливості суб'єктів навчання та організаційно-методичні можливості навчального закладу, що сприяє оптимізації навчального процесу й досягненню мети фахової підготовки майбутніх спеціалістів. Маємо різноманітні дослідження, присвячені диференціації на рівні загальноосвітньої підготовки. У вищій школі в основному практикуються такі види диференціації:

- за рівнем успішності студентів (як підвид такої диференціації – розподіл навчальних завдань за рівнем складності змісту й за операційним умістом);

- за рівнем пізнавальної самостійності студентів;

- за особливостями майбутнього фахового спрямування;

- за науковими, науково-професійними інтересами студентів;

- за навчальною працездатністю, відповідальним ставленням до навчання.

Концепцію спільної продуктивної діяльності викладача зі студентами і студентів між собою та відповідну технологію розробила свого часу професор В. Ляудіс. Як одиницю проектування навчальної ситуації вона виділяє чотири взаємопов'язані змінні: зміст навчального предмета, структурований відповідно до цілей навчання; умови, що організують засвоєння навчального змісту й узагальнених способів навчальної діяльності; систему навчальних взаємодій викладача зі студентами і студентів між собою, що змінюються в певній логіці в міру освоєння нової діяльності; динаміку зазначених змінних у їх взаємозв'язку протягом усього процесу навчання.

Організація ситуації спільної продуктивної діяльності передбачає чотири основні вимоги:

- 1) включення учасників із самого початку навчання в творчу продуктивну діяльність;

- 2) спільне планування студентами й викладачами системи проміжних завдань (творчих і репродуктивних), необхідних для руху до наміченого продукту, тобто вміння викладача направляти спільну діяльність не тільки на виконання технологічної роботи, а й передусім на спільне формування мотиваційно-сислової сфери;

- 3) така співпраця в навчальній діяльності, в якій кожен, орієнтуючись насамперед на сенсовий її бік, міг би визначити свій внесок у цю діяльність;

- 4) закономірна перебудова по ходу навчання вихідних взаємодій по етапах: вступ

у діяльність; дії, розділені між викладачем і студентами; імітовані дії; підтримані дії; саморегульовані дії й дії самоспонукальні.

До технологій навчання, якими повинен володіти, які повинен використовувати кожен студент і які можна назвати «мікротехнологіями», належать:

– технологія самосприйняття й самооцінки (рефлексії – погляд та оцінювання себе збоку): самовдоволення вбиває будь-які думки про самовдосконалення, тому потрібно вчитися прийомів самоаналізу й самооцінки (оцінювати себе у справах і досягненнях, не в порівнянні з тим, що було, а з тим, що має бути, не з гіршими, а з кращими, орієнтуватися як на свою думку, так і на думку інших; порівнювати себе з даними психологічного тестування тощо);

– технологія самоврядування: полягає вона в застосуванні прийомів самоконтролю, самостимулювання, самообілізації, саморегуляції, самозмушення, самозаохочення, самокритики, самопокарання;

– технологія роботи на аудиторних заняттях, з книгою, з персональним комп'ютером;

– технологія наукової організації студентської праці: організація робочого місця, раціоналізація режиму праці та відпочинку, техніка конспектування, збирання, систематизації й зберігання навчальних матеріалів, конспектів, виписок, нотаток, організація відпочинку, гігієна розумової праці (О. Столяренко) [8].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, визначено та актуалізовано потенційні можливості реалізації положень технологічного підходу в процесі розвитку автономності студентів в умовах інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності задля забезпечення його максимальної ефективності. Технологія спільної продуктивної діяльності вже реалізується у викладанні багатьох дисциплін у школі й закладах вищої освіти.

Досвід говорить про те, що, проектуючи навчальні ситуації в технології спільної продуктивної діяльності, викладач прагне залучити до сфери уваги цілі й сенси навчально-професійної діяльності. Цьому слугує фаза введення в діяльність. Немає націлю-

вання на власне вміння, проте є установка на досягнення спільного результату діяльності, яка відразу емоційно сприймається студентами. Педагог уже не боїться йти на конфліктні ситуації, коли студенти (або значна частина їх) вибирають, до якого роду дій вони приєднуються (до нових, які тільки що визначили, або старих, апробованих у попередньому досвіді); будуть вони разом із педагогом шукати способи вирішення завдань або займуть пасивну позицію об'єкта управління; будуть вони діяти як партнери, допомагаючи один одному, або індивідуально. Зрозуміло, тут викладач застосовує такі прийоми, як заохочення, увага, активізація потаємних почуттів і сподівань, довіра, моральна підтримка тощо.

Отже, основним об'єктом зусиль викладача є не стільки освоєння навчального змісту, скільки розвиток навчально-професійної позиції студентів. Пов'язуючи на всіх етапах навчальні та професійні цілі (свої й студентів), цілі оволодіння діяльністю в навчально-професійному партнерстві й засвоєння норм соціальної взаємодії, викладачі збагачують план своєї роботи різними цілями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дубасенюк О.А. Інноваційні освітні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Я. Франка, 2009. 564 с.
2. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности. Москва: Знание, 1980. 96 с.
3. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. Москва: Народное образование, 1998. 256 с.
4. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям. Київ, 1995. 45 с.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Политиздат, 1975. 304 с.
6. Комар О.А. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології: дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.04.
7. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. Москва: Народное образование, 1998. 256 с.
8. Столяренко А.М. Психология и педагогика. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. 423 с.